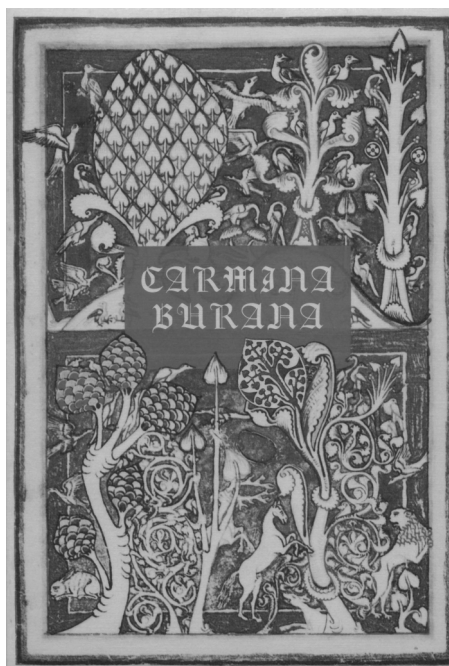

Primož Simoniti (ur.): CARMINA BURANA. Razširjen izbor. Ljubljana, Založba Modrijan, 2008, 176 str.

Codex Buranus je zbirka srednjeveških posvetnih pesmi, imenovan po benediktbeuernski opatiji, kjer je bil odkrit v začetku 19. stoletja. Večina pesmi je nastala med letoma 1230 in 1250 na različnih koncih zahodne in srednje Evrope. Kraj nabora pesmi ostaja do danes nepoznan, zagotovo pa je bil njen prvotni urednik visokega stanu, kar potrjuje osem bogato slikovitih barvnih miniatur z versko tematiko. Strokovnjaki, ki so vsebino in pisavo kodeksa natančneje preučili, ne izključujejo možnosti, da je pesmi naročil in zbral sekovski škof na južnem Koroškem. Prvič je v tiskani obliki izšla leta 1847, ko jo je izdajatelj Johann Schmilller uredil in jo poimenoval Carmina Burana, šele z Orffovo uglasbitvijo nekaterih besedil pa je zbirka dosegla svetovno slavo. Prvi, ki je na Slovenskem nekaj teh pesmi strnil v zbirko in jih objavil, je klasični filolog in akademik Primož Simoniti. Za omenjenega urednika in avtorja spremne besede je to že tretja izdaja po letih 1976 in 1994, le da je tokratni monografiji dodal nekaj novih pesmi ter jo opremil z reprodukcijami miniatur iz kodeksa.

Besedila so nastajala v času, ko si je zahodna Evropa prizadevala postati politično, kulturno in versko enoten prostor, v katerem so razcvet doživljale pretežno dežele angleškega, francoskega in rimsko-nemškega ter španskega dvora. Steber oblasti je predstavljal kralj oziroma plemstvo, iz katerega je kralj izhajal in s katerim je obvladoval Cerkev ter fevdalno družbo. Skupen cilj novonastalim državnim tvorbam je bil združiti evropsko zemljo v enotno politično tvorbo in jo razširiti na islamski svet. Takšna prizadevanja so dobila podporo zlasti med cerkveniki in oblasti željnim plemstvom, iz katerega se je izoblikoval nov stan – viteštvo. S križarskimi vojnami so vitezi doživeli svoj vrh, s čimer so postali simbol dvorne visoke kulture. V eni osebi so predstavljali vojaka in kristjana, branitelja ljudstva in vere ter hkrati zvestega ljubimca poročene, nedosegljive ženske. Njuna brezčutna, platonška ljubezen je kasneje postala navdih trubadurskim pesnikom.

Vojna osvajanja so ponovno vzpostavila gospodarske, kulturne in politične povezave med bližnjevzhodnimi in evropskimi deželami. Razcvetela se je trgovina, v kratkem času so iz manjših vazalnih gospostev zrasla velika, bogata mesta, ki so svojim prebivalcem ponujala mir, zavetje in svobodo. Cerkev je kljub obsojanju nižjega sloja zaradi razkošnega načina življenja uspela ohraniti primat na področju izobraževanja. Centri znanja so se iz samostanov preoblikovali v univerzitetna središča, postavljena v mesta; Pariz kot center teologije, Bologna prava ter Toledo kot stičišče mavrske ter krščanske kulture. Ta sprememba je privedla do opismenjevanja in izobraževanja široke množice ljudi, pri čemer je pomen izgubila posvetna sholastika. S pomočjo arabske kulture se je ponovno obudila antična miselnost, ki se je jezikovno izražala skozi strukturne oblike stare latinščine, preoblikovane ter pomešane z jeziki drugih evropskih dežel.

Trgovinske poti so postale priljubljene povezave za tiste obubožane študente, preganjane duhovnike, pesnike, popotnike, gostače, ki so bili izobčeni s strani Cerkve zaradi bogokletne želje po potovanjih, veseljačenju in brezskrbnem življenju. Delili so se na goliarde in vagante, na izobražene in izobčene, ki jim je bil skupen družbeni prezir. Med vagante so spadali ljudje z dna družbene lestvice, nezakonski otroci, goljufi, šaljivci, glasbeniki, berači brez pravnega stanu in zemlje. Bili so stalni gostje na sejmi, porokah, dvornih zabavah, kjer so pridobili sloves nečastnih, vsiljivih in preziranja vrednih ljudi. Goliardi so bili v nasprotju z njimi izobraženi sholarji oziroma falirani študenti, ki s svojo univerzitetno izobrazbo niso uspeli napredovati po družbeni lestvici ali pa so iz kakršnih koli razlogov opustili študij in se predali brezskrbnemu, uživaškemu načinu življenja. Kot ugotavlja najbolj pronicljiv zgodovinar srednjeveške družbe J. Le Goff je bila v 12. stoletju porajajoča se nova družbena skupina študentov in sholastikov, ki se je še posebej ukvarjala z vprašanji lastne eksistence v družbeni ureditvi, ki jo je utemeljevala srednjeveška propaganda treh stanov (tistih, ki molijo, tistih, ki delajo, in tistih, ki se vojskujejo), kot ga je izvrstno predstavil G. Duby. Nova družbena skupina se je še posebej ukvarjala s svojo gospodarsko podstatjo in ob njej s svojo poklicno moralo, kot je jasno razvidno tudi iz besedil Carmine Burane:

*"Kmetovanje zame ni,
ker sem človek znanja,
rojen v stanu vitezov, veščih bojevanja,
ker pa ta krvava obrt me je prestrašila,
rajši kakor Parisa imam zgled Vergila"* (Simoniti, 2008, 220).

Mednje spadajo tudi avtorji več kot tristo latinskih, srednjevisokonemških in starofrancoskih besedil, zbranih v Carmini Burani. Od teh je petintrideset zbranih in prevedenih v razširjenem izboru Simonitijeve istoimenske zbirke, kjer je avtor slovenskemu prevodu dodal prepis izvornikov. Nekatere pesmi dopolnjujejo opombe in razlage vsebine besedil oziroma življenjepise redkih poetov, ki svojega avtorstva niso

označili kot anonimnega. V slovenski različici so izmed avtorjev predstavljeni učitelj gramatike Hugo Primas Orléanski, Arhipoet, ki je poznan kot reven dvorni poet kölnskega škofa, ter Valter Châtillonski, kanonik in učitelj, ki je del svojega življenja zaradi bolezni preživel izolirano od sveta.

Srednjeveški kodeks je urejen v štiri sklope: moralno-satirične, ljubezenske, pivske in kockarske pesmi ter dve nabožni igri, medtem ko je razdelek z nabožno poezijo izgubljen. Tudi posamezni sklopi so med seboj vsebinsko in strukturno povezani, vendar nimajo enotne tematike. Tako lahko v ljubezenskih pesmih zasledimo žalostinke oziroma med pivskimi in veseljaškimi verzi najdemo ljubezensko izpoved. Slovenska izdaja Carmine Burane zajema le tri sklope. Prvi je moralno-satirični, v katerih najpogosteje zasledimo priprošnje k miloščini in pomoči, žalostinke, poudarjanje pomena življenjskih vrednot ter tožbe. Te so kritika razvijajočemu denarnemu gospodarstvu, od katerega ima največ koristi prav Cerkev. Vsebine opisujejo kritiko grabežljive cerkvene oblasti, ki si bogastvo ter moč kopiči na račun trgovanja z duhovnimi stvarmi in službami. Sem sodijo pesmi *Prošnja za oblačilo*, *Prav-Neprav*, *Težka odločitev* idr. Ljubezenske pesmi se od visoke lirike razlikujejo po tem, da odkrito poudarjajo telesni užitek in izražanje naklonjenosti, ne glede na posledice. Sem spada lahkotna, neposredna, izpovedna erotična lirika tipa pastore, ki je nabita z opisi čustev, iskrenih misli, vodilni motiv je prihod pomladi in z njo povezano bujno cvetenje in prebujanje narave. Pesmi so izpovedne, v njih avtorji izražajo ljubezenske tegobe, prošnje, hrepenenje, neuslišano ljubezen do dekleta, ki mu ni dosegljivo. Pogosto se avtorji navezujejo na antično tradicijo, kjer jim je kot vzor služil rimski pesnik Ovidij, od katerega so prevzeli jezikovne prvine in zgradbo besedil. Najboljši primer za to je prepletanje grške in rimske mitologije s krščansko. Imena antičnih bogov so enakovredna poimenovanjem lastnostim, kot sta recimo Hélena in Venera sinonima za ljubkost in lepoto v pesmi *Cour d'amour* ali Zevs in Jupiter, ki prevzemata vlogo krščanskega Boga. Posebej moramo omeniti pasturele in trubadurske pesmi. To so značilne oblike starofrancoskih in srednjevisokonemških ljubezenskih pesmi, v katerih se izmenjuje motiv "nedovoljene" ljubezni med revnim dekletom in bogatim snubcem, s čustvi nabit dialog med poročeno plemkinjo in njenim snubcem, kar se pogosto konča s tragičnim ljubezenskim koncem. Tretji sklop so pivske in kockarske pesmi, v katerih avtorji opevajo veselje do zabave, pitja, iger na srečo in gostilniškega nočnega življenja.

Sklopi niso urejeni samo vsebinsko, ampak tudi strukturno. Prevladujoči formalni zvrsti v Carmni Burani so ritmične pesmi, ki jih zaključuje ena ali več metričnih. Ritmične so v kodeksu najštevilčnejše zastopane, grajene so iz zaporedja naglašanih in nenaglašanih zlogov, kar pomeni, da je izvajalec besedilo govoril oziroma pel. Na ta način so pesmi hitro prišle v uho in postale priljubljene med številnimi poslušalci in pozneje bralci. Metrične pesmi se ravnaajo po antičnih metričnih pravilih in so v nasprotju z ritmičnimi zgrajene po načelu menjave ritmično kratkih in dolgih zlogov.

Verzno obliko zastopata heksameter in elegični distih, zaključena z leoninsko ali notranjo rimo, kar je v srednjem veku novost, dodana antičnim verzom. Za rimo je sprva zadoščalo ujemanje enega zloga, ki je bil lahko naglašen ali nenaglašen, kmalu pa sta se iz tega razvili eno- in dvozložni rimi, imenovani moška in ženska rima.

Značilno za Carmino Burano je, da zgradba večine pesmi ne sledi določenim strukturnim vzorcem. Splošno so zastopane strofične pesmi s poljubnim številom enako grajenih kitic, pete z isto melodijo. Pogosta so strukturno zapletena besedila, v katerih so zastopani različno grajeni dvojni ali trojni verzi z isto ali za vsako kitico novo melodijo, značilna so tudi besedila, v katerih se metrične oblike mešajo z ritmični deli. S takšnim načinom pesnjenja so avtorji lažje prilagodili besedilo že znanim melodijam tako, da je postalo spevno. To dokazujejo pesmi, ki vsebujejo re-frene ali redki primeri makaronske poezije, kjer se nemške in starofrancoske besede mešajo med latinizme.

Primož Simoniti je v spremni besedi Carmine Burane opozoril na *parodijo* kot pomembno stilistično sredstvo v besedilih. Odkrite, ironične izpovedi veseljaških študentov in obubožanih vitezov so pravzaprav bistvo celotne zbirke. V vseh štirih tematskih sklopih najdemo pesmi, ki svobodomiselnost interpretirajo biblična besedila in iz njih oblikujejo posmehljive, nesramne, parodistične zgodbe. Urednik tu kot primer omenja pesem Statuti reda vagantov, kjer pesnik parodira na redovne statute in opisuje red vagantov, ki za avtorja ni nič manj pomemben kot drugi pravni akti.

Izdaja zbirke Carmina Burana s spremno besedo je izjemno dobrodošlo dejanje za ohranitev spomina na srednjeveško umetnost in hkrati dobrodošel vir preučevalcem srednjeveških mentalitet in vsakdanjega življenja, seveda z vsemi omejitvami, ki jih kot vir prinaša. Zgodovinar lahko zato samo pritrdi avtorjevi želji po ediciji, pospremljeni z celovitimi komentarji, ki jih je bila v popolni izdaji pesmi deležna le njihova prva tretjina. Bistvo kodeksa je iskreno izražanje miselnosti, s katero so avtorji kljubovali normam srednjeveške družbe in jo celo zavestno postavljali pred svoja pravila. To je Simonitiju s skrbnim izborom slogovno in vsebinsko različnih pesmi uspelo dosledno prikazati. S pesmimi je obudil miselnost goliardskega in vagantskega življenja, obnovil poznavanje takratnega časa in s tem pomagal današnjemu bralcu v pesniški obliki obrazložiti duh srednjeveške dobe.

Ines Beguš